

Topi Vainikainen

SATAVIISIKYMMENTÄ JA RISAT

Kai Häggman: *Päänäyttämöllä. Suomen Kansallisteatterin 150 vuotta*. Tammi 2022. 486 s.

Historiantutkija, Suomen ja Pohjoismaiden historian dosentti Kai Häggman (s. 1956) on jo ehtinyt luoda varsinaisen karriäärin organisaatiohistoriikkien tekijänä. Perhehistoriaan fokuoituneen väitöskirjansa jälkeen hän on tehnyt kaleidoskooppeja Kansaneläkelaitoksen, Werner Söderström Osakeyhtiön, suomalaisen metsäteollisuuden, suomalaisen kustannustoiminnan, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ja Suomen Kirjailijaliiton kehitykseen.¹ Kirjojen aikajanaat ovat siis aina olleet laajoja, eikä siitä poikkeusta tee uusinkaan, joka kattaa Suomen Kansallisteatterin koko tarinan.

Päänäyttämöllä-nimen saaneen teoksen tilaus on tullut teatterilta itseltään. Teoksella juhlistetaan teatterin 150-vuotista taivalta – tulihan vuonna 2022 kuluneeksi 150 vuotta nykyisen Rautatien gaudi-tyylisen valmistaamisen ja teatterin tälläkin hetkellä käytössä olevan nimen käyttöönotosta. Alaotsikko *Suomen Kansallisteatterin 150 vuotta* viittaa saatuun tilaukseen ja perustelee toki teoksen olemassaolon, mutta samalla se on kuitenkin hieman harhaanjohtava: kuten Häggman itsekin aivan teoksen alussa toteaa, Suomen Kansallisteatteri oli perustettu jo 30 vuotta aiemmin. Suomen Kansallisteatterin edeltäjän Suomalaisen Teatterin historiaa ei ole – alaotsikosta huolimatta – toki unohdettu teoksesta.

Häggmanin teos on koko Suomalaisen Teatterin ja Suomen Kansallisteatterin historian yhteen niteeseen kootessaan ensimmäinen laatuaan. Voi sanoa, että jo oli aikakin. Samalla lukija on tyytyväinen siihen, että hanke on uskallettu antaa yksiin käsiin: vaikka useamman kirjoittajan yhteistyöllä olisi ehkä saatu ajoittain syvällisempiä tulkintoja, on tämän teoksen ehdottomin rikkaus se, että sen tarinaa kertoo yksi kirjoittaja. Suuri linja on hyvin ja näkemyksellisesti kirjoitettu, minkä jälkeen on helpompi tutustua rajatumpiin ajanjaksoihin.

Häggmanin yksiosaista koko historian kattavaa teosta edeltää nykykatsannossa varsin kirjava otos historiantutkimusta. Eliel Aspelin-Haapkyllän neliosainen *Suomalaisen teatterin historia* kattaa ajan aina nykyisen Suomen Kansallisteatterin perustamiseen, josta Rafael Koskimies jatkoi *Suomen Kansallisteatteri* -kirjaparissaan päätyen lopulta vuoteen 1950.² Täältä osin katettiin siis

¹ Ks. Häggman 1994, 1997, 2001, 2003, 2006, 2008, 2012, 2015, 2017.

² Ks. Aspelin-Haapkyllä 1906, 1907, 1909, 1910; Koskimies 1953, 1972.

Kaarlo Bergbomin, häntä seuranneiden lyhytaikaisten Jalmari Hahlin (1905–1907), Adolf Lindforsin (1907–1914) ja Jalmari Lahdensuon (1914–1917) sekä Eino Kaliman 33-vuotinen (1917–1950) pääjohtajakausi. Myöhempi tutkimus on täyttänyt historiasta vielä Kai Savolan pääjohtajakauden (1974–1991), mistä tuloksena on teatteritieteen emeritaprofessori Pirkko Kosken tuoreet monografiat.³ Tutkimuksellinen katse on siis vielä suuntaamatta Arvi Kivimaan (1950–1974) ja Maria-Liisa Nevalan (1992–2010) kausiin kokonaisuuksina, puhumattakaan nykyisestä Mika Myllyahon kaudesta.

Samalla, kun mennään vielä tutkimattomaan maastoon, tulee luonnollisesti arvioida jo tehtyjä teoksia. Niin Aspelin-Haapkyllän kuin Koskimiehenkin historioita onkin jo luettu historiografian kriittisessä valossa.⁴ Kummassakin tapauksessa voi todeta, että teatterin historiasta sen itsensä sisältä käsin kirjoitettu teos vaikenee kirjoittajan idealistiselle kuvalle vieraista näkökulmista ja korostaa kirjoittajansa omaa näkemystä ajasta, jossa he itsekin olivat tärkeitä toimijoita.

Uutta valotusta Suomalaisen Teatterin kauteen on tuonut Pentti Paavolaisen monumentaalinen *Kaarlo Bergbomin elämä ja työ*.⁵ Se jatkoi omalta osaltaan Aspelin-Haapkyllän viitoittamalla tiellä lopullisen työn laajuudessa. Jos Aspelin-Haapkyllä käytti käsittelemänsä teatterin 30-vuotiseen taipaleeseen kaikkiaan 1 600 sivua, on Paavolaisen Bergbomin 63-vuotista elinkaaren tarkastelun lopputulema 2 070 sivua laaja. Häggmanin teos vastaakin osaltaan Paavolaisen teoksessaan esittämään toiveeseen saada tieteellisen Bergbom-biografian rinnalle myös kansanomaisempi katsaus.

Suomen Kansallisteatterin historiaa kirjoittaessa on traditionaalisesti valittu siis lyhyempiä periodeja, joiden tarjoamassa aikaikkunassa on voitu mennä ajoittain hyvinkin pikkutarkkaan käsittelyyn. Eräänä toistuvana periodisaation merkinä on nähty teatterin pääjohtajien toimintakaudet: teatterin pääjohtajat ovat olleet traditionaalisesti vallassa pitkään, joten ne kuin luonnostaan mahdollistavat seikkaperäisemmälle tutkimukselle ja analyysille luonnollisen periodin. *Päänäyttämöllä*-teoksen päälukujen ajallinen logiikka tulee joko teatterin sisältä, esimerkiksi nykyisen teatterikoneiston käynnistymisestä tai myöhemmistä pääjohtajien vaihtumisista, tai yhteiskunnan mullistuksista, kuten itsenäistymisestä tai sodan syttymisestä.

Teoksen ensimmäinen pääluku ”Suomalainen Teatteri” (57 sivua) kokoaa napakasti yhteen alaotsikon mainitseman 150-vuotisen Suomen Kansallisteatterin edeltävät käänteet. Tätä seuraavan luvun ”Hajaannus Suomen Kansallisteatterissa” (49 sivua) aikajänne ulottuu Suomen Kansallisteatterin rakennuksen vihkimisestä Suomen itsenäistymiseen, ja luku ”Itsenäisessä Suomessa” (66 sivua) kattaa niin kutsutun ensimmäisen tasavallan eli maailmansotien välisen ajan. Sotavuosiin ja niitä seuraaviin epävarmuuden vuosiin fokusoituu luku ”Ikkunat rikki ja puna-armeijan kuoro lavalle” (46 sivua). Tässä kohtaa, sivumäärällisesti teoksen puolellavälissä reilussa kahdessa sadassa sivussa, on siis edetty suurin piirtein siihen kohtaan, joihin Aspelin-Haapkyllä ja Koskimies ehtivät omissa projekteissaan.

Tultaessa lähemmäs omaa aikaamme asioiden käsittelytahti luonnollisesti hidastuu. Luvut ”Viihdytystä ja kiihdytystä” (39 sivua) ja ”Suuret ikäluokat marssivat asemiin” (43 sivua) kattavat Kivimaan kauden. Seuraavien pääjohtajien kaudet katetaan seuraavissa luvuissa, joista Savolan-kautta

³ Ks. Koski 2019, 2022.

⁴ Aspelin-Haapkyllän teosta narratologisen lähiluvun avulla tarkastelee Pikkanen 2012. Koskimiehen antamaa kuvaa arvioi puolestaan Korsberg 2004.

⁵ Ks. Paavolainen 2014, 2016, 2018.

kattava luku on nimeltään kuvaava ”Hiljainen uudistaja” (56 sivua) – Nevalan-kautta koskeva luku taas on nimetty osuvasti, mutta kovin pitkästi: ”Emme mene trendien mukaan vaan kuljemme niitä vastaan, uutta kipinää etsien” (samoin 56 sivua). Uusimmalle Myllyahon kaudelle on omistettu 28-sivuinen luku ”Ei päivääkään liian vanha”. Jäämme odottamaan, kuinka pitkäksi kautta käsittelevä luku tulee muodostumaan myöhemmissä Kansallisteatteri-kirjoissa.

Arkistomateriaalia Häggman on käyttänyt yksinomaan Suomen Kansallisteatterin arkistosta. Hänen analyysinsä kohteena ovat olleet teatterin eri elinten pöytäkirjat, kirjeenvaihtokokoelma ja vuosikertomukset sekä teatterin näyttämöiden käsiohjelmakokoelmat. Muiden arkistojen, esimerkiksi Teatterimuseon, teatteria käsitteleviä aineistoja ei siis tässä teoksessa ole hyödynnetty. Muusta teatterikentästä ja sen yhteydestä Suomen Kansallisteatteriin kirjoittaessaan kirjoittaja on vain Suomen Kansallisteatterin arkistoon säilyneiden tietojen ja toisaalta muualla syntyneiden tulkintojen varassa. Tulkintoja Häggmanilla toki on ollut käytettävissään runsaasti, niin vertaisarvioitua tiedekirjallisuutta kuin (kansallisteatterilaisten) elämäkerrastoa. Luonnollisesti valokuvia on ollut aineistona paljon, ja niiden toimitus kirjan osaksi on tehty taiten: kuvia on sekä tekstin lomassa että erillisissä kuvaliitteissä, jotka nivELYVÄT teokseen hyvin.

Päänäyttämöllä on mitä tärkein suodattaessaan yhteen teokseen laajaa ja tieteellisesti koeteltuakin tietoa. Teos onkin erinomaisen käytettävä tukimateriaalina. Tämän voi nähdä palvelevan erityisesti niitä tiedontarvitsijoita, joille teatterihistoria metodeineen ei ole (vielä) kovin tuttua. Teos ei toki jätä palvelematta niitäkään, jotka ovat ehtineet (teatteri)historiallisissa pyynnöissään pidemmälle. Häggmanin ansiokkaasti piirtämiin kehyksiin onkin nyt mahdollista sijoittaa tarkemmat esitysanalyysit, joita teatterintutkimus vielä tuottaa.

KIRJALLISUUS

- Aspelin-Haapkylä, Eliel 1906. *Suomalaisen Teatterin historia 1. Teatterin esihistoria ja perustaminen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Aspelin-Haapkylä, Eliel 1907. *Suomalaisen Teatterin historia 2. Puhenäyttämön alkuvuodet ja Suomalainen Ooppera, 1872–79*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Aspelin-Haapkylä, Eliel 1909. *Suomalaisen Teatterin historia 3. Nousuaika, 1879–93*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Aspelin-Haapkylä, Eliel 1910. *Suomalaisen Teatterin historia 4. Bergbomin loppukausi Kansallisteatteri*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Häggman, Kai 1994. *Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Häggman, Kai 1997. *Suurten muutosten Suomessa. Kansaneläkelaitos 1937–1997*. Helsinki: Kansaneläkelaitos.
- Häggman, Kai 2001. *Piispankadulta Bulevardille. Werner Söderström osakeyhtiö 1878–1939*. Helsinki: WSOY.
- Häggman, Kai 2003. *Avarammille aloille, väljemmille vesille. Werner Söderström osakeyhtiö 1940–2003*. Helsinki: WSOY.
- Häggman, Kai 2006. *Metsän tasavalta. Suomalainen metsäteollisuus politiikan ja markkinoiden ristiaallokossa 1920–1939*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Häggman, Kai 2008. *Paras tavara maailmassa. Suomalainen kustannustoiminta 1800-luvulta 2000-luvulle*. Helsinki: Otava.
- Häggman, Kai 2012. *Sanojen talossa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1890-luvulta talvisotaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Häggman, Kai 2015. *Pieni kansa, pitkä muisti – Suomalaisen Kirjallisuuden Seura talvisodasta 2000-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Häggman, Kai 2017. *Kivelle perustettu. Suomen Kirjailijaliitto 1897–2017*. Helsinki: Otava.
- Korsberg, Hanna 2004. *Politiikan ja valtataistelun pyörteissä. Suomen Kansallisteatteri ja epävarmuuden aika 1934–1950*. Helsinki: Like.
- Koski, Pirkko 2019. *Suomen Kansallisteatteri ristipaineissa. Kai Savolan pääjohtajakausi 1974–1991*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Koski, Pirkko 2022. *Finland's National Theatre 1974–1991. The Two Decades of Generational Contests, Cultural Upheavels, and International Cold War Politics*. London and New York: Routledge.
- Koskimies, Rafael 1953. *Suomen Kansallisteatteri. 1902–1917*. Helsinki: Otava.
- Koskimies, Rafael 1972. *Suomen Kansallisteatteri. 1917–1950*. Helsinki: Otava.
- Paavolainen, Pentti 2014. *Nuori Bergbom. Kaarlo Bergbomin elämä ja työ I, 1843–1872*. Helsinki: Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu. <https://taju.uniarts.fi/handle/10024/6995> (14.11.2022)
- Paavolainen, Pentti 2016. *Arkadian arki. Kaarlo Bergbomin elämä ja työ II, 1872–1887*. <https://taju.uniarts.fi/handle/10024/7066> (14.11.2022)
- Paavolainen, Pentti 2018. *Kriisit ja kaipuu. Kaarlo Bergbomin elämä ja työ III, 1888–1906*. <https://taju.uniarts.fi/handle/10024/7113> (14.11.2022)
- Pikkanen, Ilona 2012. *Casting the Ideal Past. A Narratological Close Reading of Eliel Aspelin-Haapkylä's History of the Finnish Theatre Company (1906–1910)*. Tampere: Tampere University Press. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/66963> (14.11.2022)